

Զ. ՊԼՊՈՒԼ

ՄԵՐ ԺԱՄՈՒՆ ՍՈՒՐԲԵՐԸ

ՆՈՐԱՎԷՊ

— Արժանացած՝ Պուրբեի Հայ
Մշակույթի Տան «Անանիս Սահակ-
եան» գրական մրցանակին:

ՊՈՒՔՐԻՇ

Տպարան «ԱԼՖԱ» Վ. ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

1946

891.99

29203.

7-67

Slip diameter increasing

... (tên):

5h.

891-99
7-67

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆԻ
1981 թ.

Զ. ՊԼՊՈՒԼ

ՄԵՐ ԺԱՄՈՒՆ ՍՈՒՐԲԵՐԸ

ՆՈՐԱՎԷՊ

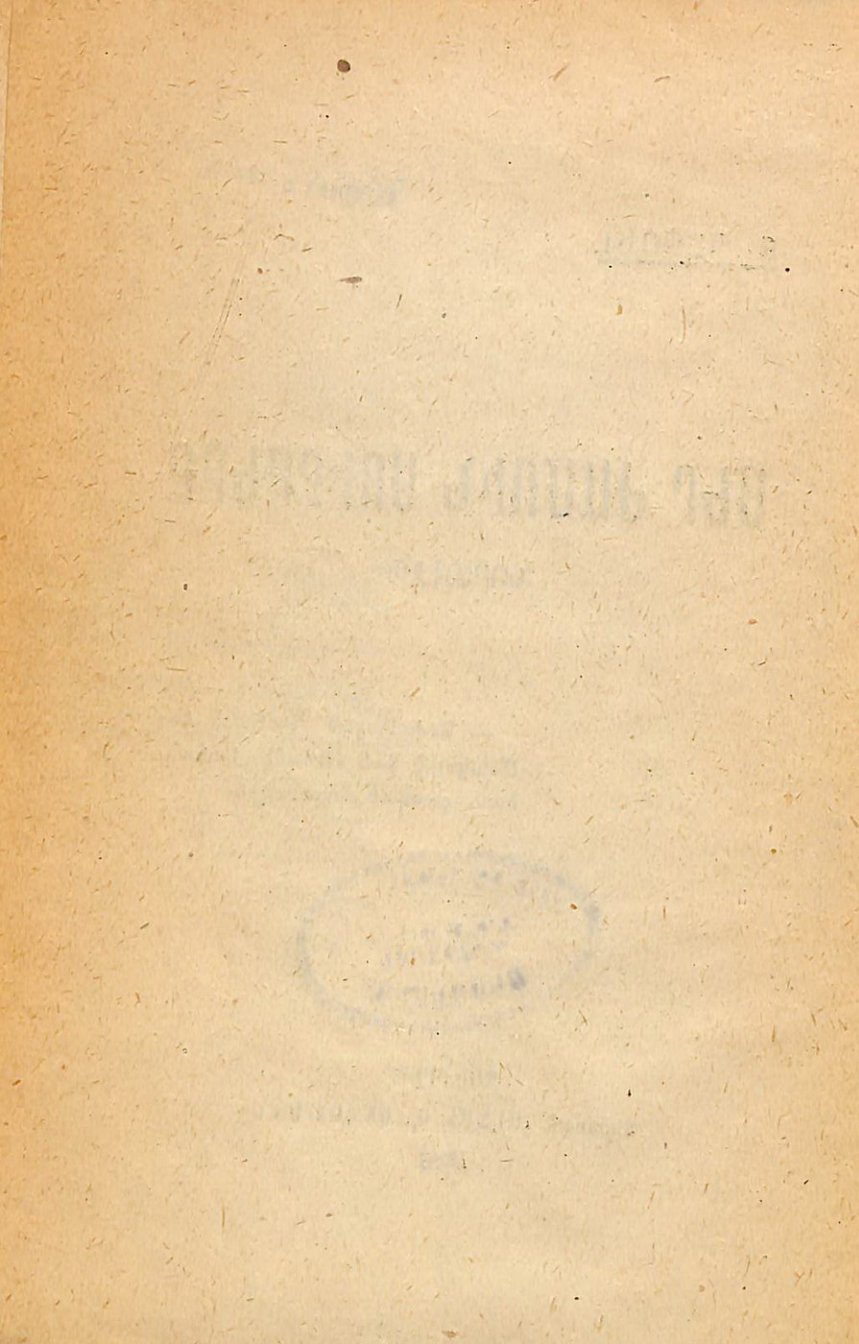
— Արժանացած՝ Պուրեշի Հայ
Մեակոյրի Տան «Անահիտ Սահակ-
եան» գրական մրցանակին:

ՊՈՒՔՐԵՇ

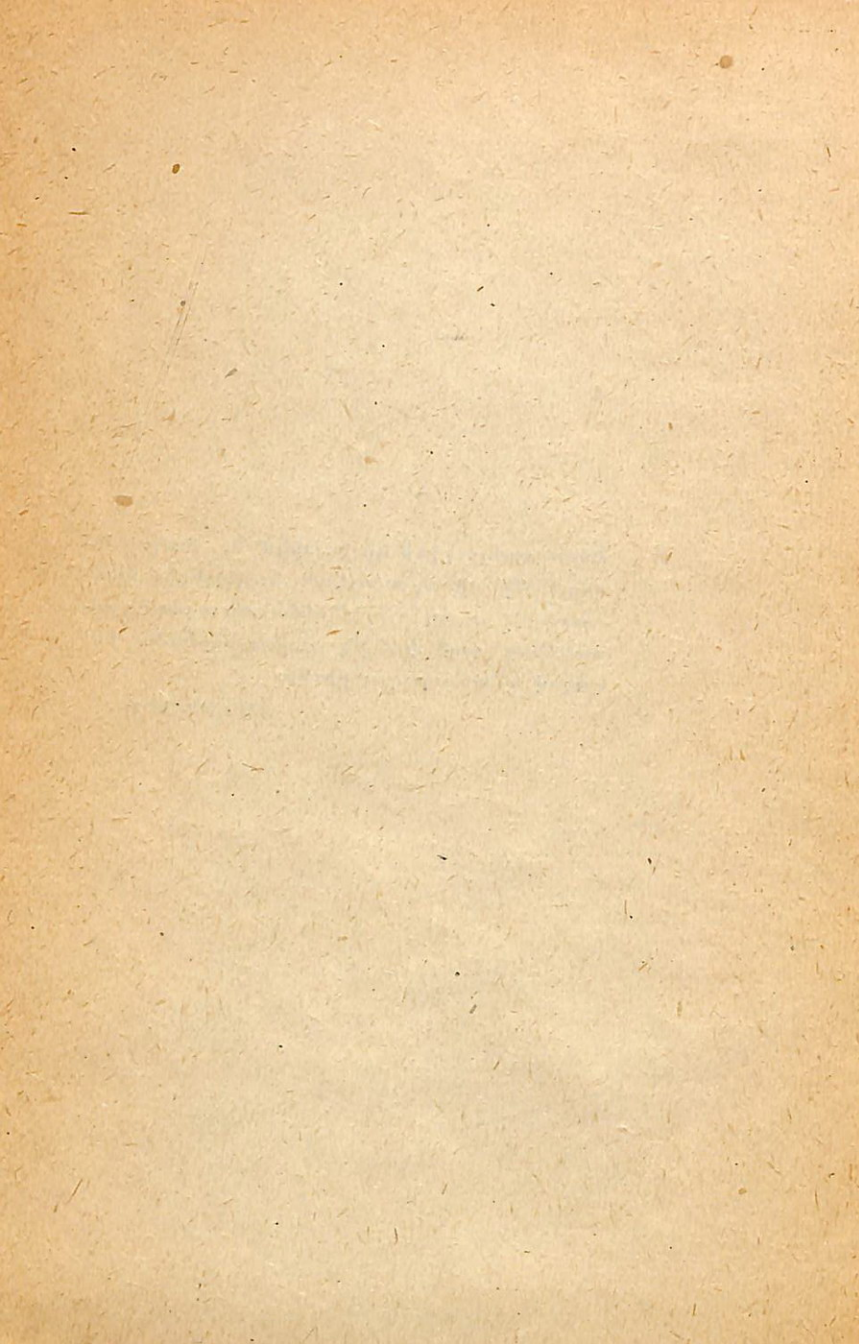
Տպարան «ԱԼՖԱ» Վ. ՊԱՀՍՐԵԱՆ

1946

Շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Պր. Յակոբ Ա-
սիամանի՝ սիրող արուեստի եւ գեղեցիկ դրա-
րութեան՝ որ ազնւօրէն կնքահայրութիւնը ըս-
տանձնեց սոյն փոքրիկ աշխատութեանս, հո-
գալով ամօր տպագրութիւնը:

ՀԵՂԻՆԱԿ

2 0 6

Անթառամ յիշատակին
Նազարէք Անտոնեանի,

որ

ողողուած՝ զարունով, քնարով, լոյսով
եւ ծնողական աննառելի սիրով,

1936 թուին,

Քոստանցայի մէջ,

իւր տարիքի հինգերորդ սանդղամասին վրայէն,
անաղօրմ նիւանդութեան մը հարուածին տակ
ինկաւ առ յաւե,

իւր ապագայ հնարաւորութեանց

եւ դեռափրիք տաղանդին

հառազայրք տանելով

գերեզման:

200

REPORT OF THE
COMMISSIONER OF THE
LAND OFFICE

FOR THE YEAR
1890

ALBANY:
J. B. LEECH, JR.,
PRINTERS,
1891

ՄԵՐ ԺԱՄՈՒՆ ՍՈՒՐԲԵՐԸ

Դեկտեմբերի գիշեր մը: Խորունկ ու երկար՝ մեծ պահքի չափ: Խեղդուեր է լուսինը երկնքի մութ տիքներուն մէջ, և սառեր են ասաղերը անհունապէս բիւրաւոր որբերու նման:

Քամին սանձակոտոր կ'արշաւէ միջոցին մէջ և իր մռունչին սարսափը կը նեղէ ամենուրեք: Լոյսերը մարած՝ երազ կ'որոճան թուները: Յուրա է, և ամպերը փշուր-փշուր վար կը գահավիժին յուսալատութեամբ:

Մեր ժամուն մէջ, ինչպէս յաճախ, այս գիշեր ևս, Սուրբերը դուրս ելած իրենց մռայլ չըջանականէն՝ վար կ'իջնան, կը հաւաքուին «Դաս»ը, և կը պատրաստուին զրոյցի:

Սեղանին առկայծ կանթեղը կը լուսաւորէ զիրենք և կը դարձնէ աւելի՛ խորհրդաւոր և աւելի՛ դեղեցիկ:

Հոն է Գէորգ զօրավարը որ բանակներու պահապանն է և՛ խորհրդանշանը քաջութեան և մեծանձնութեան:

Անոր քովն է «երազանաս» մեր Սարգիսը՝ Սպիտակ ձիաւորը՝ որ սիրելի օւրբը եղած է մեր նախնիքներուն:

Այնտեղ է Յովնանէօ Մկրտիչը որուն աչքերուն մէջ Յորդանանը կը բիւրեղանայ: Ուրախ է ան, որովհետեւ իր մարգարէական որոտը թունդ հանած է ամբոխները, եւ հպարտ՝ վասնզի չէ ինկած պերճադիճ Հերովդէոյի ցանցին մէջ, և այս պատճառաւ ալ վրայ թռած է իր սուրբի գլուխը:

Մեր Մծնացին ալ այնտեղ կը փարտէ իր մօրուքը, որուն թելերէն ձիւն կը թափթփի:

Կը չարուին հեռահեռէ նիկողոսը, Մինասը, ինչպէս նաեւ Գաբրիէլը իբրեւ աստուածառաք Դեօպան, և կարգ մը հրեշտակներ ալ, որոնք իրենց լուսեղէն թւերով կը շոյեն մարդոց հոգիները և անոնց հաւատքի ծառէն քաղուած աղօթքի պտուղները կը թանին Աստուծոյ:

Եկած է նաեւ Չարխափան Ս. Աստուածածինը: Տիրամայրը իր գլխին ունի լաշակ մը աղաւնափետուրի նման օպիտակ, որ իբրեւ առաքաստ կը բացուի անոնց վերեւ, որոնք բարձրանալ կը բաղձան դէպի հոգեկան մաքրութեան լուսեղէն ոլորտները: «Անթառամ Ծաղիկ»ին աչքերը Խաղաղութեան առաւօտներ են և նայուածքը՝ ցօղ քաղցրածաւալ:

Անոր բերանը սիրոյ սփոր է, խօսուածքը՝ եր-

կնքի մէջ թաթխուած մեղեղի և կուրծքը՝ սեղան մը գուլթի:

Ընթրիքի սեղանէն ելած՝ տեղ առած են Նաե Աշտկերտները որոնցմէ օձի պէս խոյս կու տայ մատնիչ Յուդան՝ արծաթի փայլէն շլացած:

Եկած է նոյնպէս Ստեփաննոս՝ «Յորովայնէ ընտրեալ»՝ որ քարկոծուեցաւ ամբոխէն՝ Յիսուսի օրոյն, և քարերու տարափին տալ՝ զոր կ'ընդունէր իբր փունջեր ծաղիկի, իր դահիճներուն համար ներողութեան շնորհը խնդրեց երկինքէն: Անոր աչքերուն մէջ մառնիչակներ կ'արիւնին և անոր ճակտին շուրջ կը շողայ պսակ մը Յիսուսի մատներով հիւտուած: Եւ ան իր քաղցրաթախիծ նայուածքը կը սեւեռէ Դաւիթի Որդւոյն, որ «պահարան»ին դրանը վերեւ՝ իր խաչափայտէն կը նայի օրոյ և բարութեան լոյնալիճ նայուածքով մը: Եւ պանծալի նախազգային աչքերը ըսել կ'ուզեն.

— Տէ՛ր, եթէ հարկ ըլլայ, ես անգամ մը ես կը զոհուիմ Բեզի համար:

Ժողովականներուն մէջ է Լուսաւորիչ հայրիկ՝ «Առաքելական վարուք Տէր Գրիգորիօս»ը, որ առկա ամէնէն ծանր չարչարանքներուն ու չփշրեց Աստուծոյ և Քրիստոսի առջև ըրած իր հաւատարմական ուխտը, որ խմեց Խորվիրապին դառն բաժակը՝ և իբրեւ ամպերու խաւարէն՝ ելաւ հոնկէ արեւու նման և իր հեռաբարացուց մեր ազգը՝ դէպի ճշմարիտ լոյսը քրիստոնէութեան և քաղաքակրթութեան:

Տրդատն ալ օր քիչ մը առաջ ծունկի եկած էր Գրիգորի առջև, և անոր ձեռքով ձերբազատուած էր իր հիւանդութեան կաշկանդումներէն և գաած՝ մտքի

հաւատարակչութիւնը, ժպիտը ղէմքին արքայավայել քալուածքով մը եկած միացած է լուսեղէն հոյլին: Հայոց արքային մէջ միանգամընդմիշտ կործանած են հին առողաւածները և անոնց աւերակներուն վրայ կոթողուած է Քրիստոս: Եւ անոր թագին վրայ թառած է Խաչը յաղթական արծիւի մը պէս:

Այս հոյլէն կը բացակային Յիսուսի հարսներ՝ Հռիփսիմեան կոյսերը, նոյնպէս հրաշագործ Մեսրոպն ու Սահակը և թարգմանիչներու հոյակապ երամը, Վարդանը, Շնորհալին, ինչպէս նաեւ կարգ մը զմայլելի և հերոս սուրբեր, որոնք փոխանակ որմերու փոշիին՝ ժողովրդի սիրտը ունին իբրեւ պառուանդան և չրջանակ, և հոն կ'ապրին Դարերու իրենց անմահ կեանքը:

Իսկ օտառանանքը՝ խաւարակուռ երեսներով, ճանկերով որոնք փոս փորող բրիչներ են, և որոնք բանկալին մօտ՝ գաւիթի պատին վրայ՝ անկիւն մը՝ դժբախտ կրակը կը խառնեն — ինչպէս որ աշխարհքը կը խառնեն ամէն օր — չեն համարձակիր իրենց օւռառներով պղտորել լուսեղէն փաղանքը: Թեւաբեկջողիները դիւային ծիծաղ մը ունին իրենց բերնի անդունդին եզերքը: Անոնք հեգնանքով կը նային իրենց դրացի Սուրբերուն, որոնց վրայ չունին կաթիլ մը վառահոլթիւն:

Հաւաքուած են մեր ժամուռն Սուրբերը:

Եւ կը սկսի զրոյցը:

Գլուխ գլխի այս խօսակցութեան թելը կը քակէ առաջին թնգամ Քաջամարտիկն Գէորգ, և բաղդառականը կ'ընէ հին և նոր հաւատքին:

Հիները — կ'ըօէ ան — մեծ յարգանք կ'ընծա-

յէին ինծի: Մոմերը որ կը վառէին անոնք, իրենց հոգ-
ւոյն լուսավառ բառերն էին, իրենց ուխտի պայծառ
ծաղիկնե՛րն էին: Անոնք ծուռնկի կու գային առջեւ,
և իրենց չրթունքները աղօթքի խնկամաններ էին:
Անկեղծ էին անոնք, և ես կը լսէի զիրենք և կու տա-
յի իմ օրհնութիւնս:

Հիմա ալ շատեր կու գան առջեւ և մոմերու
անտառ մը կը բարձրացնեն շուրջօ, բայց ժամկոչը չի
ձգեր որ լոյսին դեղձանիկները ազաւորէն երգեն ա-
նոնց վրայ, վասնզի կը մտնէ անոնց մէջ և անողոր-
մաբար կը խեղդէ զանոնք՝ դեռ կէ՛ս իսկ չեղած ա-
նոնց պայծառ երգը: Երբեմն ալ, երբ զիտող աչք չը-
կայ, կու գայ և կը խլէ քանի մը հատը անոնցմէ որ
հազիւ կտուց մը երգ արձակած են, և կը տանի բան-
կալին մէկ անկիւնը՝ իր հաշուոյն վաճառելու համար
զանոնք:

Այս վերջին պարագան մանաւանդ՝ զիս շա-
կըմբոստացնէ:

Այո՛, շատեր կու գան առջեւ բայց ո՛չ մէկը
անոնցմէ կորով և քաջութիւն կը խնդրէ ինձմէ աչ-
խարհի չարիքը զարնելու, իրենց ներքին վիշապները
ջախջախելու համար:

Հիները գացին, իսկ նորերը՝ յատերը՝ մոռցած
են իմ տեղս: Խախտած է հաւատքին հողը ժողովրդի
հոգւոյն մէջ: Գրեթէ չկայ մէկը որ անկեղծօրէն դիմէ
իմ բարեխօսութեանս: Մինակ եմ, Մեռաւ հրեղէն նը-
ժոյգս և ժանգոտեցաւ կայծակէ սուրս իր պատեանին
մէջ: Զարութիւնը զոր ես ճգմեցի, իր գլուխը վերցու-
ցած՝ նորէն սկսած է սարսել աշխարհի խաղաղութիւ-
նը: Ու չկա՛յ մէկը որ նիզակահար ընէ զայն:

Խօսք առաւ Ս. Սարգիս:

Ես ալ գոհ չեմ իմ ներկայ վիճակէս — ըսաւ
ան — շատեր ընանկացած կը հռչակեն իմ բարեխօսու-
թիւնս և ծիլ մը մոմ չեն բերեր որ տաքնամ ու մը-
խիթարուիմ:

Կան ոմանք ալ որ մատ մը լոյսի փոխարէն՝ հա-
զար անհեթեթ պահանջներ կը ներկայացնեն: Մէկը,
օրինակի համար, յաջողութիւն կը խնդրէ իր գործին
որ հիմնուած է խաբէութեան և խարդախութեան վը-
րայ: Ուրիշ մը առողջութիւն կը հայցէ՝ երբ արդէն
ցոփութիւնը քամեր է իր ծուծը և նետեր է գերեզ-
մանին եզերքը: Մէկը հարստութիւն կը ցանկայ որ
գնէ երջանկութիւն՝ տարաշխարհիկ ապրանք: Միւսը
կը պաղատի որ ներուի՝ իրեն, երբ ձեռքերը թաթխը-
ւած են ոճիրի մէջ: Ուրիշ մը՝ երբ խղճին վրայ կը կրէ
անմեղի մը ծանրածանր արցունքը: Մէկ ուրիշը՝ որ
մոխիրի վրայ նստեցուցած է իր ընկերը, Որ պառիւի
մասին կը ճառախօսէ, երբ կտոր մը գոնէ չէ մնացած
անկէ իր քով: Որ Աստուծոյ արեւը ոչ ոքի չի կամե-
նար: Որ դաւած՝ դաւաճանած՝ տուններ կործանած է:

Ասոնք բոլորը բոլորը՝ հոգիի զանազան գոյնե-
րով օրոնք կեղծաւորութեան ղիմակը հագած են, յա-
ճախ կուգան առջեւս կամ կ'անցնին առջեւէս:

Անոնք կ'ուզեն խաբել իմ տարիքիս մարդը,
խաբել բոլորս և խաղալ Աստուծոյ անսահման բարու-
թեան հետ:

Օհ, ես կը սոսկամ անոնցմէ:

Կը յիշեմ անցեալ օրերը և կը սփոփուիմ անոնց-
մով, Յարբե՛ր էին այն օրերը: Ամէն տեղ պարկեշ-
տութեան հովը կը փչեր: Կիրքն ու նախանշը այս առ-

տիճան անօտանձ և օպանիչ չէին: Մարդոց հոգիներուն մէջ բռնուկիք և օիրուկիք բա՛ն մը կարո՛ւ Ամէն ոք կը ջանար բարձր պահել իր պատուոյն դրօշը: Սիրոյ և եղբայրութեան զգացումն էր բոյն դրած մարդոց օիրներուն մէջ: Յաւն ու վիշտն անգամ այնքան խոցոտիչ չէին, վառնդի եօ կ'անուշցնէի զանոնք ինձի դիմողներուն մէջ: Եւ ինձի կը դիմէին մարդիկ ջերմ հաւատքով: Եւ մուրաւաւորն էի աղջիկներուն, այն հեղ և հիւթեղ կոյսերուն, որոնք կը ծաղկէին խոնարի անկիւններու մէջ, և որոնց բաղձանքին ու երազին թեւերը բռնած՝ կը բարձրացնէի զանոնք իմ նոյնգիւս վրայ ու կը տանէի դէպի կառարները երջանկութեան:

Մինչդեռ հիմա զրեթէ մոռցուած եմ ամէնքէն, ուրացուած, որբացած:

Մարդիկ, քահանաներն անգամ որոնք իրենց ըսածը իրենք չեն լսեր, կարեւորութիւն չեն տար Առաջաւորաց պահէին՝ առողջութեան կանոններու վրայ հիմնուած այս իմաստուն և բարերար օրէնքին, որ ի պատիւ ինձի հաստատուած է երանելի հայրապետներու կողմէ, և գիտակցաբար կամ ողբալի անգիտութեամբ մը կը մեղանչեն անոր դէմ:

Տէրտէրներն ու տիրացուն ժլատ են ինձ հանդէպ: Տարին մէկ անգամ գոնէ, երբ իմ աօնս է, չեն բարեհաճիր պատշաճագով մը զիս ուրախացնել, և անկամայ քանի մը բառ կը կարդան, հազիւ անունս կ'արտասանեն՝ առանց քիչ մը պատկառանք և մեծարանք դնելու իրենց շուռչին մէջ: Իրենց ըսածները իրենք իսկ չեն հասկնար, և շատ անգամ ա՛յնքան անհոգի և չարչորիչ է անոնց եղանակը, որ ելլեմ

կ'ըսեմ ու պոռամ անոնց երեսն ի վեր.

— Այ, մարդիկ, պոռամը սիրե զրէք ձեր ձայնին մէջ, և մի՛ջքանդէք ձեր անխղճութեամբ՝ ինծի նուիրուած տաղերուն տուները: քիչ մը երկիւղ ունեցէք:

Ս. Յակոբ, թօթվելով իր մօրուքին անտառը, ուր ձմեռը նստած է, այսպէս ուրաւ.

Այսօր իմ տօնս էր: Ամբողջ քարին սպասեր էի որ հասնէ՛ր այս օրը որ քիչ մը մխիթարուիմ և ուրախանամ: Մինչդեռ, ընդհակառակը, դուք ալ տեսաք որ բա՛ցի քանի մը պառաւ կիներէ որոնք պատուած էին լզիս՝ ինծի համար սահմանուած եօթնօրեայ պահքը պահելով սիրով և ամենայն ժուժկայութեամբ, ոչ ոք չեկաւ մօտս հոգիի երկու խօսք ուղղելու համար ինծի: Եւ ես մնացի՝ դարձեալ տխուր առանձնութեանս և ցուրտ ու ամբողջ չըջնակիս մէջ: Քահահանան և տիրացուն անգամ չուզեցին յաւատարմութիւնս փարատել՝ կէս ձեռք բուրվառ շաբթելով առջեւ: Հազիւ զիջեցան պատարագ մը ընելու, բայց ա՛յնքան աճապարեցին, այնքան աճապարեցին որ կարծես դուրսէն մէկը կը կանչէր զիրենք: Այո՛, նիւթն էր որ կը կանչէր զիրենք: Պիտի երթային Յակոբներու շնորհաւորութեան և պիտի տաքցնէին... գրպաննին: Ահ, եթէ անոնք ունենային իրենց մէջ Աւետարանին կրակը, այսպէս չէր ըլլար մեր վիճակը:

Այո՛, ես ալ գրեթէ չունիմ հոգեւոր յաճախորդ, սր իր հաւատքին քսակը բանար և քանի մը աղօթք նետէր ինծի և օրհնութիւնս ստանար:

Հիմա, ոմանք որ կու գան եկեղեցի — և ասիկա հերակիւի հերակի կամ ճաղաւարէ ճագաւար, որովհե-

աւ լուր օրերը անապատ է մեր շուրջը — ո՛չ ինձի համար է և ո՛չ ալ ձեզի համար: Անոնք ժամադրաւորի վերածեր են Աստուծոյ Տունը, տեսակ մը ցուցանալէսի: Կու գան զիրար դիտելու, զիրար հոտոտելու, իրենց պերճանքն ու բարեկենդանային ներկը ցոյց տալու համար:

Թերահաւատութեան մուր հովեր ալեկոծած են արդի մարդոց հոգիները, և օտարութիւնը ուր ինկած են անոնք անողորմ դէպքերու հետեւանքով, օտարացուցած է անոնց մէջ հին աւանդութիւնները, և զանոնք դարձուցած է սկեպտիկ:

Այժմու հոգեւորականներէն շատերը չունին գիտակցութիւնը իրենց պաշտօնին սրբութեան. շատերը նոյնիսկ հաւատքի օովէն կը տառապին, և այս պատճառաւ չեն կրնար Աւետարանի մականով հաւատքի ջուրը վերաբխեցնել անոնց կուրծքին առկ:

Նիկողոս Ըսաւ.

Համաձայն եմ ընկեր Յակոբին: Եո ալ իմ կարգիս կշռած եմ մեր հոգեւորականները իրենց բարոյական տարողութեանը մէջ, և դժբախտաբար պակաս գած եմ դանոնք:

Անոնք արհեստի վերածած են իրենց սուրբ պաշտօնը: Իրենց մասծման կորիզը նիւթն է միայն: Եւ, յետոյ, իրենց անձէն չարաացուար բարի հովիւը: Սքեմը ուրկէ՝ ինչպէս երկինքէ մը՝ պիտի ցայտէին արժանիքի և հաւատքի ասողերը, սեւցուցած է իրենց արտաքինին նման դժբախտաբար իրենց հոգին ալ:

Իբր հոգեւոր հայրեր՝ անոնք չունին — ցաւալի է խոստովանիլ — պատասխանատուութիւնը իրենց բարոյական պարտականութեանց: Չեն զբաղիր ընտանիք-

ներու ներքին կեանքով: Նիւթական ակնկալութեամբ է որ կը մանեն յարկերէ ներս: Եթէ դժբախտութիւն մը պատահած է տան մը մէջ, չեն ջանար բառնալ զայն, որովհետեւ չեն մօտենար: Հոն ուր անհրաժեշտ է միտիթարանքի երկու խօսք ընել, բառերը կը չարուին իրենց բերնին մէջ: Իւր չեն կրնար արցունք օրբեք, քանզի կը պակօի իրենց մօտ բարի Սամարացիին զգացումը:

Մեր տէրտէրները իրարու մէջ իսկ չունին հոգեկան կապակցութիւն: Չեն հաւնիր իրարու: Զիրար կը բամբասեն: Եւ աչք կը տնկեն իրարու կալուածի:

Աժանցած է արժանիքը մեր հոգեւորականներուն, և սնանկացած՝ անոնց հեղինակութիւնը: Եւ հետեւաբար անոնք չեն կրնար իրենց շուրջ յարգանք ներշնչել և պատկառանք պարտադրել:

Կը մեղադրեմ զանոնք, բայց բարենիշ ալ չեմ տար մեր ժողովրդի: Ան ալ յանցաւոր է իմ կարծիքով: Վասնզի պատահական մարդիկը կ'ընտրէ քահանայ: Հաստն ու բարակը չի փնտռեր: Ներկայացած անձին մէջ չի խորաքններ ներքին մարդը՝ արժանիքը՝ հմտութիւնը՝ վարքն ու բարքը՝ նկարագիրը: Եւ իսկոյն սքեմը կ'անցընէ անոր կռնակը: Եւ կը սպասէ որ ան քծնի իր առջեւ, իջնա՛յ իր բարձրութենէն, նըւառառանայ, բարոյական մուրացիկ մը դառնայ, որովհետեւ կը յաւակնի որ ի՛նք կ'ապրեցնէ զայն:

Եւ ողբալի կը գտնեմ այս երեւոյթը:

Նիկողոս չարունակեց:

Եկեղեցին մերկացած է իր նախկին խորհրդաւորութենէն: Տեսակ մը վաճառանոցի է վերածուած: Ամէն գոյնի մարդիկ այստեղ ցուցադրութեան կը դնեն

իրենց ներքին տգեղութիւնները, երբեմն իրենց սուս
արցունքները, իրենց երդումները որ զուրկ են ունի
հիմէ, իրենց սնամէջ խոստումները, վերջապէս իրենց
կեղծիքին ու մեղքին բոլոր երեսները, ու կը խաղան
մեզի հետ, կը խնդան մեր քթին՝ զմեզ ապուշի տեղ
դնելով:

Կը կարծէ՞ք որ գոհ ըլլայ այս տեսարանէն՝ սի-
րոյ և խաղաղութեան Մեծ Սերմնացանը որ անաւա-
սիկ գամուած կը մնայ մեր աչքերուն դիմաց: Հաւա-
ածացէ՞ք որ նեղուած է ա՛ն ալ: Բանի՛ անգամներ ան
ուզեր է յանկարծ վար իջնալ իր մահաօրէնէն, և նոր
մարակով մը դուրս չգրտել անարժանները, կիզծիքի
փերեզակները, փարիսեցիները:

Յովհաննէս Մկրտիչ քաւա.

Ես ամէն ժամանակ պատեհութիւն չունիմ ձեզ
տեսնելու, և ժողովներու ատեն միայն կը հանդիպիմ
ձեզի, քանի որ «պահարան»ն է լոկ իմ գործունէու-
թեան շրջանակը: Պահարանին մէջէն, սակայն, աւա-
զանին վերեւէն՝ նոր Յորդանանու ափէն՝ ես կը տես-
նեմ այն մարդիկը որ ինծի կը մօտենան մկրտութեան
և խոստովանանքի միջոցին: Ես կը տեսնեմ երախա-
ները՝ այն թրթռուն ձայնաւոր ծաղիկները որոնք իմ
մօտ կը բերուին մկրտուելու և Բրիտանոսով դրոշմը-
ւելու համար: Եւ կը հրճուիմ՝ նշմարելով անոնց ամ-
բիծ ու արդար հոգիները որոնք, սակայն, դժբախտա-
բար օր մը պիտի եղծուին աշխարհի նիւթին քողակով:

Շատեր, տարին քանի մը անգամ, կը մօտեն
այստեղ ուր ես կը բնակիմ: Կու գան իրենց օրտերը
բանալու տէրէրին առջեւ: Բայց ես յաճախ ալ հա-
ւատք չունիմ անոնց անկեղծութեանը մասին: որով-

հետեւ ժամուան շեմէն դուրս կը ցնդի իրենց խոստովա-
նութիւնը:

Յաւալի և նոյնքան ալ գայթակղեցուցիչ տես-
րան մը կը պարզէ շատ անգամ՝ մեկուօրի այս աւան-
դաւորներէ միւլարանի վերածած են զայն: Տէրտէր-
ներն աւարտեցան երէն ոմանք կու գան փոխն ի փոխ-
երբ առաքեալները, մարգարէները կամ Յիսուս կը խօ-
սին Ս. Գրքի կամ Աւետարանի բերնով, և առանց
քաջակցութեան ինձմէ՝ կը նստին, կը յօրանջեն, կը բռն-
ւին անվայել խօսակցութեան, և ա՛յնպէս կը շաղա-
կրտան, ա՛յնպիսի տգեղ ակնարկութիւններ կ'ընեն
որ — հաւատացէ՛ք — ես կ'ամչնամ իմ կեցած տեղոյ:

Ամբողջին չարունակեց.

Յիսուս անգամ զիջեցաւ մօտո՞ գալու, իսկ հի-
մակուան մօրդիկ ինծի չեն տար կարեւորութիւն:

Չեմ ուրանար այն փառքն ու պատիւը զոր վա-
յելած եմ անցեալին մէջ: Այն ատեն մօրդիկ կը հա-
ւատային որ ես մոռնեալին ու յառաջընթացն եմ ե-
ղած Անո՛ր. որ պիտի գար ինձմէ յետոյ, որուն ոտնա-
ձայնն էի ես միայն. որ պիտի գար մարդոց հոգինե-
րը մկրտելու, մինչդեռ ես մարմինը միայն մկրտե-
լու առաքելութիւնը ունէի:

Մօրդիկ կը սիրէին զիս և իմ անունիս կը կա-
ռուցանէին տաճարներ և վանքեր որոնց գմբէթները
կը սլաքուէին դէպի երկինք և որոնց դռանջները տէր
և խաղաղութիւն կը փռէին իրենց շուրջը:

Սուրբան Սուրբ Կարապետն էի ես՝ բազմած
մարդոց հաւատքի գահուն վրայ:

Հիմա չկա՛ն հին կոթողները և չա՛ն դռանք են
նոյնպէս շատերու ներքին տաճարները:

Հաւատքի, յոյսի և օրոյ եռապսակ ծաղիկը տե-
րեւաթափ եղած է շատերու սրբին մէջ:

Մեռնող սրբուած է շատերու վրայէն: Մարդիկ
պէտք ունին վերստին մկրտուելու:

Եւ դժբախտութիւն է ասիկա:

Երկնաքաղաքացիէն վերջ Ստեփաննոսն ալ բա-
ցաւ իր օծեալ բերանը:

Ինծի հաւատացող չկայ — ըսաւ ան — որովհե-
տե (շառնալով դէպի խաչեալ Յիսուսը և խոնարհու-
թիւն մը ընելով) Անո՛ր հաւատացող չկայ:

Բացառութիւնները կը յարգեմ. անոնք որոնք
մաքուր և անդատապարտ հոգիով կը ներկայանան և
լոյսի պարտէջ մը կը տնկեն մեր շուրջ: Որ զղջումի ան
ձրեւով ցօղած են իրենց սիրտերը, և որոնց աղօթքնե-
րը՝ մեկնած հաւաքի աղաւնետունէն՝ կը յածին մեր
բոլորտիքը, կը թեւեն մեր վերեւ և կենդանութեամբ
կը լեցնեն դմեզ:

Ներկայ օրերու մարդիկ այլեւս չեն մարտիրոսա-
նար սրբութեանց համար: Անոնք կը զոհուին նիւթի՛ն
համար միայն: Անոնց սուրբերը լոյսէ չեն շինուած,
այլ՝ ոսկիէ՛, կտէէ՛: Նազովրեցիին մեռած է անոնց հա-
մար: Շատեր կը թաւալին առփակութեան և առե-
լութեան աղբիւսներուն մէջ, և շատեր հիւանդ են
բարոյապէս: Եւ մոմերը՝ նիհար կամ հաստափոր՝ զոր
կը բերեն անոնք այստեղ յաճախ, իրենց չար լեզու-
ներն են, օձեր՝ ծուարած կեղծաւորութեան տերեւնե-
րուն տակ:

Այս երեւոյթին առջեւ կը կոտտայ իմ հոգիս: Եւ
ես կը մեղքնամ մարդիկ որ բարութիւնն ու ճշ-
մարտութիւնը կը քարկոծեն և որոնք չեն գիտեր թէ

ի՛նչ կ'ընեն, և անոնց համար ներողութեան և զգաս-
տութեան շնորհը կը խնդրեմ երկինքէն:

Սօսակցութեան ծովուն մէջ Աշակերտներն ալ
իջեցուցին իրենց նաւակները:

Անոնք պարզութիւն չգտան Աստուծոյ Տան մէջ,
ա՛յն պարզութիւնը զոր տեսեր ու սորվեր էին իրենց
Վարդապետէն, և զոր իրենք ալ իրենց կարգին քա-
րոզեր էին իրենց առաքելական գործունէութեան ըն-
թացքին: Անոնք նոյնիսկ քիչ մըն ալ առաջ գացին ը-
սելու համար որ պատկերներու այս պոռոտ ցուցա-
դրութիւնը տեսակ մը կռապաշտութիւն է թէ՛ իրենք
պէտք է զեռեղուէին ոչ թէ այս պատերուն վրայ, այլ՝
մարդոց օրրոտերուն մէջ:

Առաքեալները իրենք ալ միւսներուն նման դի-
տել տուին որ նոր օրերու մարդոց մէջ խախտած է
հաւատքին վէմը: Մենք ձկնորսներ Բրիտտոսի կեն-
դանի ջուրին եղերքը — ըսին անոնք — ի դուր կը
նետենք մեր ուռկանները արդի մարդոց հոգիներուն,
մանաւանդ երիտասարդներուն որոնք օակայն չեն մօ-
տենար մեզի:

Հաւատքով ու գիտակցութեամբ չէ որ շատեր
ժամ կու գան, և հուրք չունի անոնց աղօթքը:

Ատեն մը մարդիկ կու գային այստեղ՝ աղօթքի
առաջաստով բարձրանալու համար գէպի Աստուած:
Կու գային իրենց ցաւերը նետելու մոմերու բոցավառ
վտակներուն մէջ: Կու գային սրբուելու, խաղաղելու
և հոգեպէս կաղցւորուելու տենչանքով: Եւ դուրս կ'ել-
լէին հոսկէ՝ հոգւով գօթեպնդուած՝ խղճմտանքով թե-
թեւցած և լեցուած՝ սիրոյ և գութի զգացոյ: Մն'որով:

Արդի մարդոց մէջ մէկդի է նետուած հոգիին

հոգը: Մարմինին մտածումը և ժամանցին սէրն է միայն որ ունին անոնք:

Մենք գիտենք որ տուներուն մէջ իօկ, այսօր, արգիլուած է Փրկիչին մուտքը: Եւ անկիւն մը չկայ այնտեղ Ս. Գրքին համար:

Ծնողները չեն խօսիր իրենց աղոց՝ մեր մասին. մեր օրինակին լոյսը չեն վառեր անոնց իմացականութեան փոքրիկ աշտանակներուն մէջ:

Կը տեսնէ՞ք — շարունակեցին աշակերտները — չափեր Ս. Սեղանին կը մօտենան, բայց չեն օրբած չարին արաւը իրենց սրտէն: Մեղանշած են հոգիի պահեցողութեան դէմ: Հազիւ կէս բերան «մեղայ» մը ըսած են: Եւ անոնց արցունքն ալ անկեղծ չէ, որովհետեւ չէ բխած զղջումի ակէն: Անոնք դուրսը պիտի շարունակեն հայհոյել իրարու, մէկզմէկու միօ պիտի ուտեն և հաղար անգամ պիտի խաչեն Գրիստոսը:

Ուշադրութիւն ըրա՞ծ էք թէ ինչպէս պատկներու ժամանակ անուշահամութեանց վաճառատուն մը և չպարի Բաբելոն մը կը դառնայ այս տաճարը: Եւ՝ սամոյրի և աղուէսներու և հորթերու կենդանաբանական թանգարան: Արարողութեան հետեւող չկա՛յ: Ընդհակառակը՝ անվերջ անարկութիւններ և անվերջ փրփուք: Կարգապահութիւնը դուրս է ելած, վասնզի խեղճը կենալու տեղ չէ գտած: Եւ մարդիկ առանց մեղմէ ամչնալու և առանց Աստուծմէ վախնալու՝ այլեւ ա՛յնքան չափը կ'անցընեն որ խեղճ տէրտէրը կ'ընդհատէ իր աղօթքը և «լռութիւն» պահել կը պատուիրէ անոնց:

Աշակերտները քիչ մը շունչ առին և շարունակեցին:

— Մեր աչքերէն չէ վրիպած նաեւ տեսարան մը որ տխուր է այնքան՝ որքան ծիծաղելի։ Իրականութիւնը այնքան մերկապարանոց է որ անկարելի է աննշմար անցնիլ անոր վրայէն։ Մեռելի պարագան է ասիկա։ Երբեմն ի՛նչ պղտոր արցունքներ կը թափուին մաքուր արցունքներու քով։ Ի՛նչ լացեր սր օիրաբերու խորունկէն չեն գար և կեղծիքի թացութիւնը ունին։ Ի՛նչ հեկեկանքներ կը լսենք, բայց չենք հաւատար անոնց ճշմարտութեան, վառնդի անոնց տակ թաքնուած են յետին և մութ նպատակներ։ Մարդիկ իրենց լացով կը խնդան «տակ»էն, կարծելով որ պիտի «կլլեցնեն», մինչդեռ մենք կը գանինք պարզապէս։

Հապա տէրութենքներուն պողոտա ու շողմարար ձեւերը, եղանակի ծեծծեքումները՝ եթէ հարուստ ըլլայ «մեկնող»ը, Հապա դամբանականները կեղծ ու սնամէջ, որոնք ա՛յնքան հեռու են իրականութենէ, որքան երկինքը երկրէն։ Մեռելները իրենք իսկ չեն հաւատար շռայլուած գովեստներուն։ Մենք պարզապէս կու լանք այս ծիծաղելի երեւոյթին վրայ։

Մեր սիրաւ կը խոցուի նոյնպէս՝ տեսնելով որ մեր եկեղեցւոյ հովիւներէն շատերը չունին ոգի նըւիրման, և կը տառապին ծուլութենէ և տգիտութենէ, որ «մշակ առանց ամօթոյ» չեն և ոչ ալ անձնդիր հովիւներ, և հետեւաբար չեն կրնար Բրիտանիոյ ներկայացնել իրենց անձին և գործունէութեան մէջ, և անկարող են ժողովուրդը եկեղեցիով տաքցնելու։

Երբ լռեցին աշակերտները, հրեշապններն ալ բացին իրենց քնարական բերանները։

Ատեն մը — ըսին անոնք — Աստուծոյ երկիւղն

էր որ կը բանար մարդոց զգացումներուն առաջատաները, Եւ սիրոյ ու հաւատքի ղեկը կ'առաջնորդէր հոգիները, և վստահութիւնը կամուրջ ձգած էր օրոտէ սիրաւ. Զարութիւնը մութին մէջ կը մնար, և շատ քիչերն էին անոր երկրպագու:

Իսկ այսօր բարութիւնը օմքած է և եղած է ուրիշ կռիւն: Մարդիկ հիմա չեն ճանչնար զմեզ և հետեւաբար չեն ընդունիր մեր պաշտպանութիւնը:

Հոնշաակներու դարը անցաւ — կ'ըսեն անոնք — և ամենակալ նիւթի դարն է հիմա: Հոնշաակները կը ջլատեն մեր կորովը և անօթի կը ձգեն զմեզ՝ կ'ըսեն: Եւ կը վառեն զմեզ, կը հալածեն զմեզ՝ մեր առջև կղպելով իրենց ներքին դռները:

Մանուկները զոր թառ կ'ընենք մեզի, որոնց օրէն կը կախենք տաւիդ մը, որոնց աչքերը կը թաթխենք լոյսի և ծովու մէջ, և մեղր ու շաքար կը քսենք անոնց լեզուին, մանուկներն անգամ, հետզհետէ մեծնալով և տեսնելով ներկայ աշխարհը իր մերկութեան մէջ, երես պիտի դարձնեն մեզմէ, ծըթառած դեռպաններ, ցնդած վարձակալներ՝ պիտի նկատեն մեզ, պիտի չախորժին մեզմէ և դուրս պիտի նետեն մեզ, և իրենց հոգին վարձու պիտի տան Զարութեան բազմանդամ ընտանիքին՝ ստատանային:

(Ստատանաները որ քիչ անգին, պատին վրայ՝ գեպներ կրակը կը խառնեն և օրոնք չէին համարձակած իրենց սեւազանգ սառերը բերել ճառագայթող բոյլին մէջ, սեղեցին դիւային ծիծաղ մը արձակել, բայց այս մութ քրքիլը խեղդուեցաւ իրենց անգուս-

դէ բերնին եղերքը՝ ժողովականներու
ընդհանուր շնորհակալութեամբ)։

Հրեշտակներու պէտք չկարիւր ըստաւ։

Նոր սերունդը չի ճանչնար զմեզ և չէ ալ լսած
մեր մասին, որովհետեւ մէկը չէ գտնուած որ ծանոթացնէ
մեզ։ Արդի պատանիներն ու երիտասարդները
մեզմէ հեռու և Աստուծոյ ալ հեռու կ'ապրին։ Եւ
խոյս կու տան եկեղեցիէն։ Եւ անոնց ճակատագրա-
կան վախճանը՝ հոգիի կորուստը և ազգին կորուստն
է միանգամայն։

Տխուր այս վախճանը ունեցան նաեւ մեր եր-
բայնի կարգ մը չէն և բարգաւաճ գաղութները։

Հայ ժողովրդի քաղաքական անկախութեան
փլուզումէն վերջ՝ գունդ-գունդ հայեր — դարեր առաջ
— եկան հաստատուիլ այս բարի և հիւրընկալ փերուս-
տայ։ Զահանդական հօտերու նման որոնք փոթորի-
կի բռնուած են, անոնք իբր ապահով ապաստան այս
եղբայրական հողը գտան։ Եկան՝ իրենց հայութիւնը
ապրելու համար, ջարդերէ, կողոպուտներէ և աւե-
րակներէ հեռու՝ ազատ և խաղաղ պայմաններու տակ։
Որոնք իբր աղամանդի փշրանքներ՝ փայլեցան այս
երկրորդ հայրենիքին մէջ՝ անպնշականութիւնն ու
աջակցութիւնը վայելելով այս ազնիւ ժողովրդին։
Որոնք՝ իրենց տաղանդը և բազմակներուսն ուժը, ձեռ-
ներէցութիւնը և նոյնիսկ իրենց ոճը տրամադրեցին
այս երկրի զարգացման ու յառաջդիմութեան հա-
մար։

Որոնք՝ իրենց հետ փոխադրած ըլլալով հարս-
տութիւնը իրենց պապենական օքանչելի աւանդու-
թեանց, հիմնեցին և բարձրացուցին հոգեւոր կոթող-

ներ և վառարաններ կրթութեան:

Սակայն յետոյ ի՞նչ եղաւ ճակատագիրը այս հոծ և հարուստ գաղութներուն:

Հայութեան մայր սրտէն հեռու՝ օտարութեան այս լպրծուն պողոտաներուն վրայ, անոնք յամբար կորսնցուցին իրենց բարքերու ինքնազգութիւնը՝ ցեղային շնորհը: Սայթաքեցան: Սկսան յարմարի միջավայրին: Թուլացաւ իրենց մէջ ազգային գիտակցութեան կապը: Հետզհետէ իրենց լեզուի ոսկին նետեցին տիրապետող բարբառի հալոցին մէջ, իրենց ազնուական արիւնը քամեցին օտար արեան մէջ: Ուժացան իրենց մայրենի օրութիւններէն, ուրացան հայրենի աւանդութիւնները: Հեռացան հայկական եկեղեցիէն և գացին օտարին փարախը մօտ: Եւ հալեցան, անհետ կորսուեցան:

Այս գաղութներէն մնացած են այսօր բեկորներ միայն, որոնց մօտ հազիւ թերատուերը կարելի է նշմարել հայութեան երբեմնի շքեղ փայլին: Անոնց շրթունքի ափերուն վրայ ցամքած է առ յաւէտ հայ լեզուի հրաշալի մեղրագետը: Անոնք իրենց ազգանուններն անգամ օտարացուցած են: Անոնց մէջ ցեղին ձայնը մաշած է: Եւ հայութիւնը դրոշմուած է միայն իրենց դէմքի ազնուական գիծերուն մէջ:

Իբր թանկագին յիշատակ՝ անոնք գեղգմաններ ունին, որոնց տակ հանգիստ պառկած է անցեալը, և հարուստ տաճարներ ուր Բրիտանոսը կը պլպլայ դեռ, որոնք ապաւորութիւնը կը թողուն ազնուազարմ հիւանդի մը: Մարելու մօտ հոգեվարքի մը որուն վրայ կը կարդայ տէրտէրը իր օրհնութիւնը և կու տայ վերջին հաղորդութիւնը:

Տրդատ ըսաւ.

Արդի մարդիկ միայն կեղեւով են քրիստոնեայ, Անոնց հոգիին մէջ փլած է Քրիստոսի դահլը: Երրօրեայ-
ուած է հաւատքին վահանը և կործանած է սիրոյ
թագաւորութիւնը՝ անոնց մէջ, Եւ անապատի են վե-
րածուած անոնց քրիստոնէական զգացումներուն եր-
բեմնի չէն ծաղկառօտանները, Եւ մարդիկ գերի են
դարձած նիւթին բռնակալութեան, Կոտորած է արդա-
րութեան կշիռը: Ամէն տեղ կեղծիք և կեղեքում:
Մարդիկ պաշարուած են Զարին բանակներէն, Եւ
մարդիկ խելագարօրէն կը վազեն դէպի կորուստ:

Խօսեցաւ նոյնպէս Ս. Մինաս:

Շատեր կու գան եկեղեցի, սակայն համոզուած
եմ որ հաւատքը չէ եղած իրենց առաջնորդը: Եւ մոմ
կը վառեն մեր առջեւ, որպէսզի փոշի՝ ցանկն մեր աչ-
քին, խարե՛ն զմեզ, բարեխօսութիւն մը չորթեն մեզ-
մէ: Երբեմն ալ օսկիէ և արծաթէ զարդեր կը կախն
Ամենագովելիի կրծքին — ինչպէս կը տեսնէք — օր-
պէսդի թուլնայ անոր սիրտը, չլանայ անոնց փայլէն
և իր օրհնութիւնը չռայէ անոնց:

Մարդիկ կ'ուզեն կաշառել մեզ՝ կարծելով որ պի-
տի խաբուինք: Շատեր եկեղեցին կը կարծեն քաղա-
քակրթութեան օրրան, պահպանիչ աւանդութեանց,
և գոյութեան միջնաբերդ, բայց ժամէն ներս չեն
մտներ՝ վախնալով որ վար կ'առնենք՝ իրենց դիմակ-
ները:

Հին ատեն պարզ էին մարդիկ, Եւ լաւատես է-
ին, վասնզի պայծառ հաւատքը կը լուսաւորէր անոնց
ներքին տեսողութիւնը: Եւ համբերող էին իրենց ա-
մէնէն դժնդակ վայրկեաններուն մէջ իսկ, վասնզի

մենք կը թեթեւցնէինք անոնց բեռը՝ հանգրուաններ ցոյց տալով անոնց: Պոռոռ ու շրացուցիչ բաներ չկային մեր շուրջը, քանզի մենք չենք ախորժիր անոնցմէ: Համով էին բերանները, և անոնց համբոյրներէն մեր մէջ կը ծորէր անոնց պարզ ու քաղցր հոգին:

Կրօնականներն անգամ, թէեւ պարզ՝ հոգիով ու մտքով՝ չառ անգամ՝ բայց զօրաւոր էին իրենց կոչումին և պաշտօնի գիտելցութեան մէջ: Հաւատքի շտեմարաններ էին, հաւատքի սերմնացաններ՝ իրենց ժողովրդի հոգեւոր անդաօտանին մէջ:

Ես ալ ձեզի պէս յանգանքի խոշոր ծանրութիւն մը կը տեսնեմ կրօնականներու ուսերուն վրայ: Ես կ'աւելցնեմ՝ ուսուցիչներուն ալ վրայ: Արդի ուսուցիչները Աստուծոյ չեն հաւատար: Կրօնի դասը չեն բանի: Է վարժարաններուն մէջ: Սիրոյ և եղբայրութեան, արդարութեան և բարոյականի սկզբունքներ չէ որ կը ցանուին մանուկ սերունդին մէջ, այլ՝ անտարբերութեան և հատուածական կիրքերու որոմը: Ուսուցիչներն իրենց աշակերտներու հօտը չեն բերեր այս Սուրբ Արօտը ուր կ'աճին Քրիստոսն ու իր բարոյակսնը: Անոնք իրենց ազաքը հեռու կը պահեն մեզմէ, հակառակ որ մեր շուքին տակ կ'ապրին անոնք:

Կը կրկնեմ. պատասխանառու են եկեղեցւոյ հովիւները: Քանինհ' տեսեր եմ անոնցմէ որոնք անլուայ հոգիներով բարձրացեր են պատարագի սեղանը: Որոնք Բանին կենաց հացը կը բաշխեն առանց հաւատքի փշուր մը հաց ունենալու իրենց հոգիի գուշին մէջ: Որոնք կտոր կտոր կ'ընեն 'Իսաիթը, կը ջարդեն Քարոզներուն ոտքերը, կը թնդեն շարականի

չուշանները, կը տաղեն տաղերը և կը չարչարեն նա-
րեկացիին:

Այսօրու մարդոցմէ չաաեր՝ անխոստովանելի մի-
ջոցներով կը կործանեն զիրար. և ժամ մը կը կառու-
ցանեն և կամ մատաղ կը բաժնեն, կարծելով որ այս
կերպով պիտի պայծառանայ իրենց խղճմանքը և
մեղապարտութեան խարանը պիտի անհետանայ իրենց
ճակատին վրայէն:

Շատեր ալ կան որ այս Տան սրբութիւնը կը լը-
ղընեն օտար լեզու մը մրմուռով իրարու հետ, լեզու
մը որ իրենց պապերունը չէ՛, ու ես այնքան կը ջը-
ղայնանամ, ա՛յնքան դուրս կ'ելլեմ ինքզինքէս, որ
կ'ուզեմ վար իջնալ, բւնել անոնց օձիքէն և պոռալ
անոնց երեսն ի վեր.

— Ա.մ.թ է:

Մինասի ցամաքակոծ աղաղակը խոչորցաւ խոչոր
ցաւ և ա՛յնպիսի ուժգնութեամբ մը պայթեցաւ որ
ցնցուեցան եկեղեցւոյ օրէնները:

(Այս բոլոր խօսակցութեանց լռիկ կը
հետեւէր Յիսուս իր խաչափայտին
վրայէն՝ արիւնաճաճանչ իր դէմքը
դարձուցած ժողովականներուն)

Մինաս՝ իր վրդովումը զսպելով՝ շարունակեց.

Մարդիկ պաղած են այս սրբավայրէն, և պատ-
ճառը այն է իմ կարծիքով՝ որ եկեղեցին չի քալեր
ժամանակին հետ: Պէտք է՝ ընդհակառակը՝ եկեղեցին
մօտենայ ժողովրդին: Նոր կղերականներ՝ ժիր ու բա-
րի ու «մշակուած» մշակներ մօտենն մեր այս Բնակա-
րանը և՛ հանրութեան մէջ:

Եւ յետոյ, իմ կարծիքով՝ այս Տան լեզուն՝ որ-

քան մեծ ու մեծավայելուչ՝ այնու ամենայնիւ ան-
ծանօթ է ժողովրդի բոլոր խաւերուն: Մարդիկ չեն հաս-
կնար զայն և հետեւաբար կը խրաչին մեզմէ:

Իմ կարծիքով պէտք է ծրարուի հին դասական
լեզուն և պահուի թանգարանին մէջ, և ծանօթն ու
ընթացիկը՝ ժողովրդական լեզուն ներմուծուի ու կի-
րարկուի իր նոյնքան շքեղ ու զմայլելի փայլով:

Ս. Մինաս Էազիւ լրացուցեր էր իր ելոյթը, երբ
յանկարծ խուլ ժխոր մը լսուեցաւ անկիւնէ մը.

— Մենք ալ մեր խօսքը ունինք, մենք ալ ձայն
կ'ուզենք:

Ժողովականները չուրջերնին նայեցան, բայց ոչ
մէկ նոր դէմք չկրցան տեսնել:

— Մենք ալ մեր խօսքը ունինք, կրկնեցին ձայ-
ները անծանօթներուն որոնք կծկտեր էին անկիւն մը
ձգուած Յայսմաւուրքի փոշոտ ու տժգոյն կողքե-
րուն տակ:

— Ոսեցէք, խօսեցէք, ըսին բոլոր սուրբերը
միաբերան:

Այն ատեն լքուած ճգնաւորներն ու մարաիրոս-
ները՝ իրար հրմշկելով՝ դուրս ելան իրենց մութ ու
ցեցաբնակ ճգնարանէն, և իրենց ցաւն ու բողոքը ա-
ղաղակեցին:

Ահ, ըսին անոնք, ցաւը մերն է և ոչ թէ՝ ձերը:
Դուք մինչդեռ լոյս կը տեսնէք, մենք մութին մէջ
կը տանջուինք ու կը սեւնանք: Դուք այցելու օւ-
նիք, ձեռքեր՝ որ մոժի վարդեր կը սփռեն ձեր ոտքե-
րուն, աչքեր՝ որ կ'ողողուին ձեղմով և ձեր վրայէն՝
իբրեւ սանդուղէ մը՝ կը բարձրանան դէպի Առաւելած:
Շրթունքներ ձեզ կ'երգեն: Դուք երջանիկ սուրբեր էք:

Մինչդեռ յուսահատական է մեր վիճակը: Տեսե՛ք, մեզ բանտարկեք են այս մութ գրքի կափարիչին տակ: Եւ մենք կը խեղդուինք, կարօտ՝ պուտ մը լոյսի եւ շունչի: Անողորմ գտնուեցան տէրաէրները մեզ հանդէպ եւ, իբր թէ չէր բաւեր մեր ճգնութիւնը, զմեզ ճզմեցին այս անթափանց մթութեան մէջ, որ ճշմանինք, ճգնինք անվերջ: Մենք ի՞նչ յանցանք ունէինք որ այս ծանր պատիժը կը կրենք տառնեակ մը թորինքէ ի վեր:

Կը բողոքենք տէրաէրներուն դէմ, եւ արդարութիւն եւ ազատութիւն կը պահանջենք:

Անոյշ ու ցաւաղին Տիրամայրը ըսաւ.

(Երբ մեղրակաթ բերանը բացաւ կիներու Ամէնօրհնեալը, բոլոր Սուրբերը երկիւղածութեամբ եւ պառկառանքով շրջապատեցին զԱյն)

Սիրելիներ, կը տեսնեմ որ շատ յուզուած էք. ա՛յնքան յուզուած՝ որ յուսահատութիւն կը հոգի ձեր շրթներէն:

Իրականութիւնը դառն է, այո՛, եւ անոր առջեւ կը փշաքաղուի ի՛մ ալ սիրտս: Ես ալ կ'ընդունիմ ձեզ հետ որ փլած է շատերու ներսիդին Աստուծոյ երկիւղը: Ու երեւալու, տոնքալու եւ աժան հաճոյքներ վայելելու ամբարիշտ հով մըն է որ կը փչէ ամէն ուղղութեամբ:

Է՛հ, Կին առեմ, ճիշտ է, որ ամէն հոգիի մէջ հաւատքի պողոտնց մը աղ կը դանուէր: Մարդիկ կու գային առջեւ՝ ինչպէս մխիթարիչ մօր մը առջեւ, եւ մոմերը զոր կը վառէին ծիլ ծիլ, իրենց բոցեղէն արցունքներն էին, իրենց հոգիին կառնները որոնք կը

բացուէին առջեւ ու զիս կ'երգէին: Անոնք կը կառ-
չէին մայրական քղանցքներու, կը ծնցէին զգա-
ցումներու արմատը՝ տալով իմ աննման Զաւկիս տ-
նունը, և ես չէի կրնար դիմանալ և կը բաշխէի անոնց
իմ սիրտս՝ մասնիկ առ մասնիկ:

Իրաւ է որ հիմա ալ շատեր կու գան և լոյսի
թելերով կը զարդալեն զիս, բայց ասիկա՝ շատերու
քով դժբախտաբար տեսակ մը ձեւականութիւն և սո-
վորամօլութիւն է, քան թէ՝ հաւատքի անկեղծ ար-
տայայտութիւն: Իմ օուրը Զաւակս տեղ չունի ա-
նոնց մէջ:

Բացառութիւններ կան անշուշտ. վճիռ ու ար-
դար հոգիներ՝ շուշաններ խոնարհ հոգիներու մէջ
ծաղկած՝ որոնք իրենց ցաւը՝ իրենց գաղտնի մէկ
վիշտ կը բանան, որոնք իրենց հոգիին կանթեղը կը
կախեն իմ առջեւ՝ հաւատքին ձէթովը լեցուն. ո-
րոնք կը խօսին ինծի հեռապարզակ ու միամիտ լեզ-
ուով մը որ կեղծիքին չէ քօռած. որոնք մերթ կու
լան և արցունքը իրենց օրտին անձրեւն է որ կ'ոռ-
գէ զիս, և մխիթարութիւն մը, կաթիլ մը ամոքում,
պուտիկ մը բալասան կը խնդրեն ինձմէ:

Այն տոհմն ես չամ կը զգածուիմ, կը կարեկցիմ,
մէջս կը խորզգամ անոնց բովանդակ խռովքը, անոնց
չափանուած կրակին օտտկութիւնը, և օգնութեան կը
հասնիմ անոնց:

Շատեր ալ կան դժբախտաբար որ կը նեղուին
մեր ներկայութենէն, կը ձանձրանա'ն, որովհետեւ չեն
հասկնար Զաւկիս լեզուն, որովհետեւ բեմը խուլ է
այստեղ, և հոսկէ չի բխիր Աւետարանին լոյսը:

Ես կ'արգահատիմ այսպիսիներուն վրայ, կու լամ,

բայց կը զսպեմ ինքզինքս և իբրեւ մայր կը ներեմ անոնց:

Խնդրեմ, սիրելինե՛րս, հանդարտեցէ՛ք: Այս վիճակը երկար չի կրնար տեւել: Պիտի անցնի տագնապը: Իմ Զաւակս ալ խաչուեցաւ, թաղուեցաւ, սակայն յարեա՛ւ: Կրօնքի և բարոյականի գաղափարն ալ որ մեռած ու թաղուած է շատերու կողքին աակ, պիտի յարութիւն առնէ օր մը՝ հրաշափառապէս:

Հանդարտեցէ՛ք: Խռովքը զոր ունիք ձեր մէջ, համազօր է տկարութեան: Մի՛ թուլանաք, վասնզի ձեր թուլութիւնը պիտի նշանակէր ձե՛ր իսկ պարտութիւնը: Ուշադրութի՛ւն, սատանաները կը լրեւսեն ձեզ: Մի՛ ուրախացնէք այդ սէ ամբողջ:

Քանի՛ դուք իմ Զաւկիս Տփնը մէջն էք, սատանաները պէտք է լան և կրճտեն իրենց առամները:

Հանդարտեցէ՛ք: Նկատի ունեցէ՛ք որ մարդիկ միշտ ալ եղած են սխալակա՛ն:

Ընդունեցէ՛ք որ մեզմէ շատերն ալ՝ ժամանակին՝ ունեցեր են իրենց տկարութեան վայրկեանները:

Քիչ մը «վեր» էն նայեցէ՛ք մարդոց սխալներուն վրայ, և ձեր աչքերը զոր կ'ուղղէք անոնց, թող մըշտապէս լեցուած ըլլան ներումի քաղցրութեամբ:

Տիրամայրէն յետոյ, որուն խօսքերը անո՛յլ էին և յոյժի և լաւառեւտութեան մէջ թաթխուած պատառներու պէս համով, խօսեցաւ և Գրիգոր Լուսաւորիչ որ համբերութեամբ հետեւած էր իր ընկերներու բոլոր ելոյթներուն:

Ընկերնե՛ր — սկսաւ ան — խօսեցաք մարդոց թերութիւններու մասին, մերկացուցիք անոնց հոգիի բոլոր ագեղ երեսները, և անխնայօրէն ձաղկեցիք դա-

նոնք: Ընդհանուր ցաւի մը ծալքերը բացիք և ձեր շնչաւորը կը դողալին յուզումէ և յուսահատութենէ:

Եւ ձեր դիտողութիւնները, ձեր դժգոհութիւններն ու զանգաւանները կը մեկնուէին անով որ պարպուած է արդի մարդոց հոգիի անօթէն՝ սրբազան հաւատքը, լղբնուած են բարքերը և բարոյականը հիւանդութեամբ կը տառապի:

Համաձայն եմ ձեզի և կ'ընդունիմ որ ձեր սլաքները զոր ուղղեցիք մարդոց, ձեր անկեղծ արցունքներն էին, թափուած տխուր և ողբալի իրականութեան առջև:

Հաւատքը, այո՛, պարպուած է շատերու հոգիի զանձանակէն և անոր տեղը գրաւած է անարգ նիւթին մտածումը: Անոնք գերի՛ են դարձած մամուսիս որ կը կողոպտէ հոգեկան օրբութիւնները, կաթուածահար կ'ընէ պատուոյ շէջացումը և խորվիրապը կը նետէ խղճմտանքը:

Ընչաքաղցութեան ընդհանուր համաճարակ մը վարակած է արդի մարդոցմէ շատերը: Անոնք հոգիով ծախուած են անբարոյացուցիչ նիւթին, յափշտակուած, կուրացած են անով: Անոնց նպատակը և մըտածման առանցքն է միայն և միայն կառուցումը ոսկի հորթին, որուն նուիրած են իրենց բովանդակ պաշտամունքը:

Իմ կարծիքով, ընկերներ, Նոր Մովսէս մը պէտք է — և պիտի գայ ան — որ փշուր փշուր ընէ հորթը, օրուն առջև ծունկի եկած են շատերը՝ մոռցած օրոյ, ճշմարտութեան, խաղաղութեան և հաւասարութեան կենդանի Աստուածը:

Պիտի կործանի նիւթին բանակալութիւնը, և մար-

դիկ պիտի համոզուին որ հարառութիւնը տեւ մըն է, պատիւի դահի՛ճ, թո՛յն բարոյականի և կորուստի միջրո՛ւպ՝ միանգամայն:

Աշխատանքի և հաւատարութեան հոյակապ վարդապետութիւնը պիտի տիրապետէ տմէնուրեք: Եւ շահագործումն ու կեղեքումը որոնք քաղցկեղներ են, ընդմիջ պիտի կտրուին և հանուին մարդկային ընկերութեան մարմինին վրայէն:

Մարդիկ իրենց մկաններուն ու տաղանդին վառապէր ի սպաս պիտի դնեն ո՛չ թէ օռօկական եսի մը, այլ՝ բովանդակ եսերուն՝ հասարակաց բարօրութեան և երջանկութեան:

Այն առեւն մարդիկ վերստին մարդեղացած՝ միջոց պիտի ունենան Դաստիարակութեամբ զբաղելու լրջօրէն, պիտի յառաջդիմեն սրտի ճշմարիտ ճամբուն վրայ և պիտի բարձրանան հոգեպէս:

Այն առեւն պիտի աճի բարոյականի գիտակցութիւնը և հաւատքին լոյսը պիտի աղեղէ բոլոր հոգիները Եւ, յետոյ, ընկերներ, ես կը կարծեմ որ կը օխալիք, երբ նկատի ունենալով այսօրուան մարդոցմէ շատերուն հաւատքին ու բարքերուն անկումը, այս ժողովրդին կորուստը կ'ենթադրէք յուսեալօրէն: Մի՛ վախճաք, ինչպէս կը թելադրէր Տիրուհին Մարիամ, այս տագնապին համար մի՛ ջլատէք յոյսերնիդ: Պիտի անցնի ան:

Պէտք չէ յուսահատիլ մեր ժողովուրդէն, մանաւանդ հիմա, երբ ան պառնէշուած հայրենիք մը ունի, աւերակներէ բարձրացած կենդանի երազ մը՝ արեւու շքեղութեամբ, որ կը կամրջէ իր բոլոր զաւակներուն օրօտերը օտիմանէ օտիման:

իօկ եթէ կարգ մը գաղութներ կորուսեցան —
ինչպէս կ'ըսէր Գաբրիէլ խորունկ և արդար ցաւով մը
— պատճառը այն է որ անոնք հեռու և կտրուած ազ-
րեցան հայութեան սիրտէն, այնքան հեռի որ ցեղին
ձայնը հետզհետէ մարեցաւ իրենց հոգիէն ներս, և
կլանող միջավայրի մը մէջ՝ զուրկ միեւնոյն ժամա-
նակ հոգեւոր իմաստուն առաջնորդներէ՝ առկաւ կոր-
ուցեցան:

Մի՛ յուսահաւիրէ: Հակառակ իր թերութիւննե-
րուն, զոր մատնանիչ ըրիք, զոր ձաղկեցիք անխնայօ-
րէն և զոր ես ալ կը հաստատեմ օրօի ճմլումով, մեր
ժողովուրդը՝ հոծ զանգուածը՝ այսինքն արմատը՝ կապ-
ուած է մեր Տան, Լիւթուծոյ տունը իր տո՛ւնը նկա-
ռելով միաժամանակ: Ան սկիզբէն ի վեր, իր հոգե-
ւոր օթեւանը և իր ֆիզիքական գոյութեան խարիս-
խը համարեր է այս արբավայրը, և չէ մոռցեր զայն:

Չէ լքած զմեզ, և եթէ զմեզ չի փնտռեր ամէն
օր, պատճառը այն է որ միջոց չունի, քանի որ արդի
պայմաններուն բերումով հարկադրուած է հանապազ
ժաղկու իր հոցին ետեւէն, պայքարելու և տքնելու:

Նկատի ունեցէք որ պառկերը բոլորովին կը փոխ-
ուի երբ կիրակի է կամ Տաղաւար: Այն ամէն է որ
մենք կը մոռնանք մեր առանձնութեան ձանձրու-
թիւններու ցաւը: Մեր տունը լիքը կ'ըլլայ բազմու-
թեամբ: Լոյս կը հագնի մեր դէմքը: Տաք մթնոլորտ
մը կը օռնողութի մեր շուրջ: Պատարագը յաճախ կը
կատարուի յուզիչ խորհրդաւորութեամբ: Երբեմն այն-
պիսի գեղգեղներ կը լսենք — և չմոռնանք խոստո-
ւածելու այս պարագան — որոնք զրաւիչ են և հո-
գի գգուող:

Եւ լուսթեամբ կ'անցնիմ ի հարկէ այն երգերուն վրայէն որոնք կ'երգուին լուր օրերը և որոնք, ընդհանուր առմամբ, ո՛չ թէ միայն մեր, այլ՝ անոնց սրբազան հեղինակներուն ականջներն անգամ կը զիրաւորեն: Բայց այս երեւոյթը պիտի անցնի իմ կարծիքով, ինչպէս որ իսկուհի Մարիամն ալ ըսաւ արդէն:

Եւ, յետոյ, երբ ամէն գոյնի մարդիկ կու գան մեր մօտ, ես կը նշմարեմ որ ի՛նչ պարզուկ և պատուական հոգիներ ալ կան անոնց մէջ — ինչպէս որ ումանք նկատեր են — մարդկային ընկերութեան ծովէն հանուած ի՛նչ մարգրիտներ որոնք մեր լուսապսակին փայլը կ'աւելցնեն:

Ես մտիկ ըրած եմ անոնց խորունկ մրմունջը, և հոգիս յուզուած է արդար ուրախութեամբ մը:

Եւ ըսած եմ ինքնիրենս թէ հոգիներու փշոտ և անանցանելի մացառ մը չէ միայն որ կը պարզուի մեր առջեւ, այլ՝ ակօսուած և Բրիստօսոսով մշակուած հոգիներու դաշտեր կան անոնց մէջ: որոնք կը մխիթարեն զմեզ:

Ես յուսալից եմ որ ժամանակի ընթացքին, չընորհիւ առողջ դաստիարակութեան՝ պիտի բուժուի հոգիներու ամլութիւնը, և պիտի բազմանան բարոյականի բեղուն դաշտերը, և մենք պիտի գանուինք մշտական կանանչներու մէջ:

Յետոյ, ընկերներ, ես երբեք կողմնակից չեմ Մինասին որ ենթադրեց թէ պիտի թաղուի հին դասական ոսկեղինիկ բարբառը և պիտի տիրապետէ մեր այս բնակարանին մէջ՝ ժողովրդական ընթացիկ լեզուն:

Ընդհակառակը՝ ես խորապէս համոզուած եմ որ պիտի խնայուի այս հին հրաշատիպ լեզուին որ ներ-

կայացուցիչն է պատմական փառապանծ անցեալի մը։ Ամենաապահով թանգարանը որ կայ այս մեծաքանակ գանձին համար, միակ այս օրբազան վայրն է։

Պիտի շարունակէ — ես կը հաւատամ — հոգի մեր շուրջ այս քաղցր ու աստուածային բարբառը, որուն նո՛ր աւելի ու նո՛ր թափ տուեր է մեր մեծ վարպետը՝ Ս. Մեսրոպ, գիրի և մշակոյթի արեւոտ շրջան բանալով, և հոգեկան անկախութիւն շնորհելով մեր ժողովրդին, յաւերժացնելու համար զայն, և որ իր միւս քնարակիր ընկերներուն հետ կը փառերգէ մեզ շարականի խորհրդաւոր անտառին մէջէն՝ գրակալի բարձունքին վրայ։

Մի՛ յուսահատիք այս արի ու բարի ժողովուրդէն որ դարերու ընթացքին տառապեցաւ, յաճախ վտարուեցաւ իր հայրենի երդիքներէն, տարատունկ եղաւ, նոյնիսկ գողգոթաներ բարձրացաւ, բայց երբեք չկորսնցուց իր հոգեկան գանձը, անառիկ պահեց իր հաւատքին և աւանդութիւններու օրբազան միջնաբերդը, չմարեց իր հոգիի կտտարին պլպլացող իմ կանթեղս, չլքեց իր յոյսը և չեղծանեց իր ցեղային դիմագիծը՝ ինքնուրոյնութիւնը։

Այո՛, ապրեցան մեր ժողովրդի աստուածատիպ զուակաները և ապրեցուցին զմեզ իրենց քրտինքի կտթիլներով, իրենց իւղով, մոմով և խուսկով, իրենց անգին զոհաբերութիւններով և յաւերժացուցին զմեզ։

Իկեղեցին պիտի մօտենայ ժողովրդին, հոգեւոր ձեմարանի՝ մը պիտի վերածուի, թող վստահ ըլլայ Մինաս Պիտի նորոգելի, պիտի մաքրագործուի՝ այս օրբազայրը՝ ներքնապէս։ Մարդիկ պիտի՝ բարեկարգեն զայն և պիտի յարմարցնեն նո՛ր ժամանակներու։

Այն ատեն ընտիր Կովիւներ պիտի մտնեն այս-
տեղ և սիրոյ և խաղաղութեան այս սրբազան շէնքը
յարկ աւ յարկ պիտի փոխադրեն մարդոց մէջ և պի-
տի վերստին բարձրացնեն այն պատուանդանը որուն
վրայ կանգնած է Քրիստոս:

Եւ այն ատեն մենք դարձեալ պիտի վայելենք
մարդոց յարգանքն ու մեծարանքը՝ Կաւածքի Կամե-
մով նշխարած:

Քրիստոս անգամ — շարունակեց Պրիգոր —
սիրոյ, խաղաղութեան և արգարութեան մեծ Առաք-
եալը՝ պիտի վերածնի մարդոց ներքին մոռւններուն
մէջ. իր թաշն ու յարութեան կարմիր դրօշակը պի-
տի կոթողուին ու ծածանին մարդոց Կողիի բարձունք-
ներուն վրայ:

Եւ ի՞նչ երանութիւն մեզ բոլորիս Կամար՝ այս
առճարին Կեա միասին մարդոց լուսաւոր սիրտերն ալ
ունենալ իբրեւ առճար և սեղան սրբութեան:

Եկեղեցին պիտի ապրի՝ Ան, դարերու ընթաց-
քին, շատ է՝ ահեղ տաքնապներ, որոնք ապառնացե-
ր են խորտակել զայն՝ բայց միշտ ալ փշրուեր են՝ զար-
նուելով աւոր երկաթէ պատերուն որոնք Կիւտաւած
են սիրոյ և Կաւածքի վրայ՝ Քրիստոսի վրայ:

Լսեց Ս. Պրիգոր:

(Ստատանաները սարսափով սկսան
մամտալ իրենց մօտալուա անկումին
վրայ)

Երբ լսեց Լուսաւորիչ, ժողովականներու յռե-
տեալութեան աճուլ տնապատին մէջէն զեփիւռ մը
տնցաւ և երեւալ սկսաւ ովտսիտի մը քաղցր Կեա-
նկարը:

Եւ անոնք միակամուռ և տենդագին ծափաւորութեամբ մը իրենց ուրախութիւնն ու խանդավառութիւնը արտայայտեցին:

Ելեքորականացած այս պահուն էր որ յանկտրծ շնկոց մը լողեցաւ դուրսէն:

Մէկը պնդաքայլ կը մօտենար:

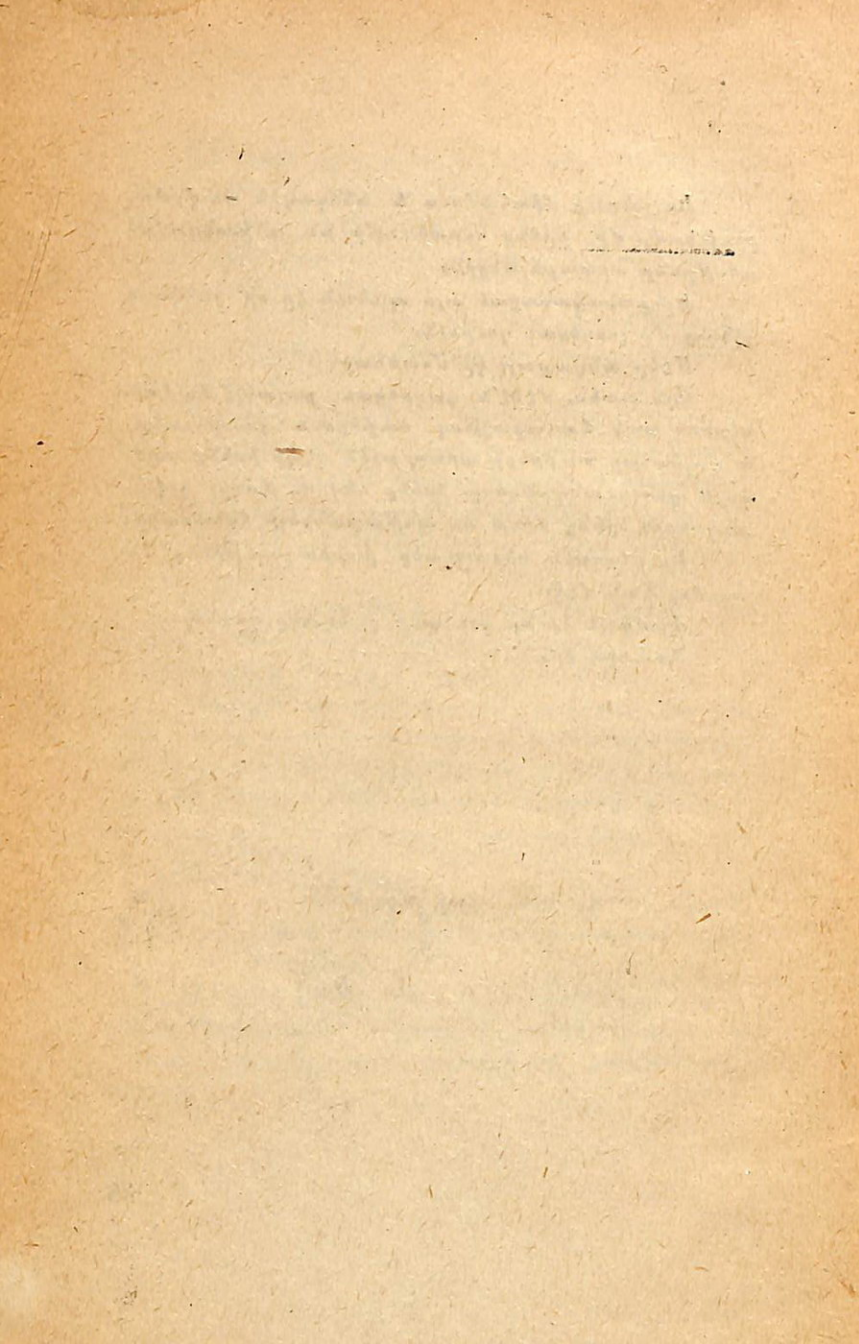
Այն առին, մէկէն, դադրեցաւ ցայտելէ կամարներուն տակ ճառագայթող ծափերուն շափուանը, և դալկահար սուրբերը արտորացին դէպի իրենց տըժդոյն պատուանդանները, իրենց նեղ ու մռայլ շրջանակները, իրենց մութ ու անթափանցելի ճգնարանը:

Եւ վերստին տիրապետեց խորին լռութիւնը Առաւմուտի Տան մէջ:

Ժամկոչն էր որ կու գար զանգակը զարնելու: Առաւուտ էր:

Վ. Ե. Բ. Գ.

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220029282